

למידה חברתית-רגשית היא לא 'עוד תכנית'

אחת התפיסות המוטעות הנוגעות ללמידה חברתית-רגשית היא שמדובר בתוכנית. כלומר, שמדובר במהלך ש'נכנס' לבית הספר ומופעל בו - באמצעות גורם חיצוני שמפעיל בעצמו את התכנית או מכשיר את הצוות להפעילה.

בעוד שיתכן ויהיה רכיב של תוכנית כזאת במהלך הטמעה, למידה חברתית-רגשית היא תפיסה מערכתית כלל בית ספרית להטמעת SEL בכל היבט של החוויה החינוכית: בכל הכיתות, בתחומי הדעת, במהלך יום הלימודים כולו ומעבר לו, ובשפות עם המשפחה והקהילה. התהליך כולל טיפוח סביבת למידה דואגת ואכפתית, צפויה והוגנת, העושה שימוש בפרקטיקות מבוססות מחקר שמערבות באופן פעיל את התלמידים בצמיחתם - הלימודית, החברתית והרגשית, ועוסקת בטיפוח ה-SEL של המבוגרים¹.

הספר היא לפתח לומד עצמאי, יכולות חברתיות-רגשיות של הכוונה עצמית, הכוללות מיומנויות כגון התמדה, הצבת מטרות והתמודדות עם תסכול - הן מנוף לכך.

בתוך מהלך מערכתי מקיף - המכונה מהלך אוניברסלי היות שהוא כולל את כל אוכלוסיית התלמידים, שבו למידה חברתית-רגשית היא תשתית לבניית הפרקטיקות החינוכיות - אפשר לשלב גם תוכנית, בתנאי שהיא איכותית ולא רק בעלת כוונות טובות.

שילוב תוכנית הוא מהלך שצריך להיות מנומק היטב: למה אנחנו צריכים תוכנית? מה חלקה במהלך ההטמעה? למה דווקא התוכנית הזאת? האם היא נחקרה ונמצאה אפקטיבית בטיפוח יכולות חברתיות-רגשיות? האם היא מטפחת את היכולות החברתיות-רגשיות שהצבנו לעצמנו כמטרה בבית הספר הזה? האם היא תוכנית רגישה תרבותית, שתומכת בהוגנות בחינוך? האם זו תוכנית שמיטיבה גם עם צוות המורים? גם לאופן שבו בוחרים את התוכנית יש משמעות, ואפילו אפשרות להיות בעצמו מהלך שמהווה מודלינג ל-SEL - מי בוחר את התוכנית? מנהל בית הספר? צוות הנהלה? או אולי זה מהלך ששותפים לו גם תלמידים, הורים ושותפים מהקהילה, באופן שמאפשר לתוכנית להתרחב מעבר ליום הלימודים ולהיות אפקטיבית יותר?

אפשר להמחיש את ההבדל בין מהותה של הלמידה החברתית-רגשית ובין האופן שבו היא לפעמים נתפסת באמירה הזאת: למידה חברתית-רגשית היא לא עוד משהו ש'מניחים על הצלחת' של החינוך בבית הספר - היא הצלחת עצמה, הצלחת המאפשרת לשאר התהליכים החינוכיים לשגשג. למה חשוב להדגיש את זה?

כי השטח חווה מה שנקרא בספרות 'תשישות הרפורמות והתוכניות'². הוא למוד תוכניות שנכנסות ויוצאות, תוכניות שמביאות איתן לעיתים שפה, שיטה, תקווה, אך לעיתים קרובות הן מתקשות לחולל השפעה עמוקה, מהותית, למרות ריבוי הכוונות הטובות. אנשי החינוך מכירים את הרגע שבו הם מתבקשים להשקיע מאמצים בלמידת השפות החדשות, לפנות להן מקום מנטלי וממשי, ואז באה שפה חדשה. אם זה ה'סיפור' גם בלמידה חברתית-רגשית - צוותים חינוכיים מרגישים סקפטיזם, הם רוויים ומותשים ממהלכים כאלה.

למידה חברתית-רגשית איננה תוכנית שמתחילה ונגמרת. היא גם לא עוד משימה שנחתת על שולחן של צוותי חינוך - היא תשתית המאפשרת לתהליכים חינוכיים להתקיים במלוא עומקם ועוצמתם ולהצמיח לומדים משגשגים. למידה חברתית-רגשית היא מנוף להשגת סדרי העדיפויות המטרות של בית הספר. למשל, אם אחת ממטרות בית

ליסיון, הטמעה מערכתית של למידה חברתית-רגשית אינה מחייבת הפעלת תוכנית, היא יכולה להסתייע בתוכנית אם היא איכותית ומקצועית. לשם כך חשוב לשאול שאלות לפני בחירת תוכנית, ולבחון את מידת השתלבותה של התוכנית במארג ההטמעה המערכתית שלכם.

1 | 6 | Oberle, E., Domitrovich, C. E., Meyers, D. C., & Weissberg, R. P. (2016). Establishing systemic social and emotional learning approaches in schools: A framework for schoolwide implementation. *Cambridge Journal of Education*, 46(3), 277-297.

2 | Beaudan, E. (2006). Making change last: How to get beyond change fatigue. Strategic Direction; O'Quinn, K. M. (2018). Teacher perceptions of initiative fatigue and its impact on teacher efficacy (Doctoral dissertation, Southwest Baptist University).

הנחת
יסוד

למידה חברתית-רגשית היא לא 'חיבוקים'

ללמידה חברתית-רגשית יש 'שמות חיבה' נוספים, אך הם מחמיצים את מהותה ומקשים לעיתים על מנהיגות חינוכית וצוותי חינוך לראות בה חלק אינטגרלי מתפקידם. למשל, יש הקוראים למיומנויות הנכללות בה 'מיומנויות רכות'. הצירוף 'מיומנויות רכות' מעביר מסר שמיומנויות אלה אינן הדבר החשוב, המרכזי, לב ליבו של החינוך; הן משהו רק, 'nice to have', משלים את המיומנויות הנכספות - הקוגניטיביות. מורה בבית ספר רוצה ללמד את הדבר החשוב, המרכזי, לא את מה שנחמד, לא את מה שאם מלמדים אותו מרגישים בזבוז של הזמן שאמור להיות מוקדש ללמידה החשובה באמת, ושעליו היא גם נמדדת.

ולהתמודד עם התסכולים והמכשולים שיהיו בדרך, ודאי שיהיו. כן, המשמעות היא שצריך יהיה לעסוק בוויסות רגשות, ואולי אף לשים יד על הכתף לרגע, כדי לבנות את היכולת להמשיך להתמודד כי רוצים ללמד איך להגיע למטרה, היות שזה מה שהתלמידים יצטרכו לעשות בחיים - להתמודד. יש דרכים רבות לטפח את יכולות התלמידים להכונה עצמית, הן לא חייבות לכלול 'חיבוקים', הן חייבות לכלול חזון מתאים.

למידה חברתית-רגשית עוסקת בפיתוח תחושת מסוגלות עצמית, יכולת שמתפתחת רק אם אדם מתמודד עם אתגר, יוצא מאזור הנוחות שלו, כלומר פוגש דרישה ויכול לה. המשימה החינוכית היא להציב לכל תלמיד את האתגר הזה, הטומן בחובו מה שקרוי 'תסכול אופטימלי', מה שדורש היכרות עם התלמיד או עם איש הצוות, מערכת יחסים המושתתת על אמון (בניגוד ל"המורה נתן לי דווקא משהו קשה כדי שאכשל") ודיאלוג. לכן למידה חברתית-רגשית עוסקת גם בהיכרות, בבניית קשר, בדיבור על רגשות - כולם בשירות השגשוג של ילדים ומבוגרים במובן החברתי, הרגשי והלימודי.

ברור אפוא שלמידה חברתית-רגשית היא חלק מתפקידם של כל המורים ולא רק של המחנכים, ובוודאי שלא רק של הצוות הטיפולי של בית הספר. זה אומר שעכשיו, כשתהליכי הטמעה של למידה חברתית-רגשית רק מתחילים, אולי מקצת אנשי החינוך מרגישים שתפקידם משתנה והם אינם מעוניינים בכך - וחשוב לנהל על זה דיאלוג, כי המטרה היא לא 'ליישר קו' בכל מחיר; אולי יש בהם שמרגישים כי אינם יודעים איך מלמדים יכולות חברתיות-רגשיות, איך בונים שיעור שמטפח SEL דרך פרקטיקות ההוראה ותחומי הדעת; זה אומר שגם המבוגרים צריכים לטפח את היכולות החברתיות-רגשיות שלהם כדי להצליח לטפח אותן בקרב התלמידים שלהם.

המחקר היום מצביע על כך שלמידה חברתית-רגשית מובילה לשיפור בהישגים הלימודיים³. כלומר, לא רק שהיא אינה מבזבזת את הזמן ואינה מתחרה עם יכולות קוגניטיביות, אלא היא זו שלעיתים קרובות תוביל לכך שהאמצעים הקוגניטיביים שהושקעו יישאו פרי. תלמיד הוא מכלול, העולם החברתי והרגשי שלו משפיע על היכולת שלו ללמוד ולהפך. אם תחושת המסוגלות העצמית של תלמיד נמוכה, לא יועיל שהמורה 'מעביר את החומר היטב', לא זה הדבר שישפיע על תפקודו הלימודי. הדבר נכון כמובן גם למבוגרים.

זאת ועוד: בשנת 2017 ניסח הפורום הכלכלי העולמי את המיומנויות הנחוצות להצלחה בשוק העבודה העתידי, זה שלהערכתם יאופיין ב-VUCA - כלומר, שוק תנדתי, מורכב, עמום ולא ודאי⁴. לא מפתיע שרבות מהמיומנויות הנדרשות להסתגלות טובה לשוק עבודה כזה הן חברתיות-רגשיות, כאלה המצריכות יכולת של אנשים לעבוד יחד, בשיתוף פעולה, להחזיק בתבנית חשיבה מתפתחת (Growth-Mindset), לנהל רגשות, לנהל מערכות יחסים באופן חיובי. במילים אחרות, אלו מיומנויות 'must have', שאם היום נפתח ונטפח אותן בקרב תלמידים הם יגיעו מוכנים יותר להתמודדות עם העולם שיחיו בו כמבוגרים. ללמידה חברתית-רגשית יש 'חסי ציבור' שלפיהם לכאורה מטרתה היא שלכולם 'היה נעים', שהיא מחבקת במובן המטפורי והפיזי של המילה; שמצפים מצוותי החינוך לדבר כל היום על רגשות, להקל, לרחם, לא לדרוש, לא לתסכל, להימנע מקונפליקט כי הוא מערער את ההרמוניה, להימנע מאכזבות ומכישלונות ולדאוג שכולם יהיו מרוצים - כל הזמן. זאת אינה למידה חברתית-רגשית.

למידה חברתית-רגשית חותרת לפיתוח יכולות התמדה, למוטיבציה עצמית, ליכולת להציב מטרות ארוכות טווח

מה כל זה אומר? שלמנהיגות החינוכית יש תפקיד מכריע בהטמעת למידה חברתית-רגשית בכלל, ובכל מה שקשור לפיתוחו של הצוות החינוכי בפרט. פיתוח לא רק במובן של הכשרות בנושא 'מה זאת למידה חברתית-רגשית', אלא פיתוח באמצעות ביסוס של מערכות יחסים בצוות שמאפשרות לדבר את השינוי שהמורים עוברים, את השפעה על הזהות המקצועית, על תחושת המסוגלות העצמית; פיתוח מערכות יחסים שיש בהן אמון וביטחון שמאפשרים ללמוד זה מזה איך 'עושים' SEL, שמותר להגיד בצוות "אינני יודעת ללמד SEL", מנהיגות חינוכית שמספקת סדירויות ושגרות המספקות את הלמידה והתמיכה, וכן את העבודה המשותפת המאפשרת לתמוך בהטמעה שעוסקת לא רק בחיבוקים.

3 | Durlak, J. A., Weissberg, R. P., Dymnicki, A. B., Taylor, R. D., & Schellinger, K. B. (2011). The impact of enhancing students' social and emotional learning: A meta-analysis of school-based universal interventions. Child Development, 82(1), 405-432.

4 | Bennett, N., & Lemoine, J. (2014). What VUCA really means for you. Harvard Business Review, 92(1-2).

"אבל אנחנו כבר עושים למידה חברתית-רגשית"

הנחת יסוד

נכון וגם לא נכון.

למידה חברתית-רגשית היא לא המצאת הגלגל. אף שהיא מעסיקה מאוד את עולם החינוך היום, הרעיונות שהיא מושתתת עליהם, התפיסות התיאורטיות שהיא מעוגנת בהן נולדו לפני שנים רבות, ויש אומרים - לפני כמה מאות שנים. המשמעות היא שאנשי חינוך פיתחו במשך שנים רבות פרקטיקות הוראה וחינוך המטפחות את הלמידה החברתית-רגשית של התלמידים. מדינת ישראל הייתה פורצת דרך בתחום הלמידה החברתית-רגשית, עוד בטרם הוגדרה כך. השיעור 'כישורי חיים' הוא שיעור ליבה במערכת השעות. אי אפשר להתעלם מגודלו של האירוע - מדינה שלפני שלושים שנה כבר ניסחה לעצמה שפיתוח יכולות חברתיות-רגשיות הוא תשתית, כמוהו כרכישת שפה ויכולות חשבוניות, והייתה מוכנה לשלם באחד המטבעות החשובים ביותר בעולם החינוך - שעות.

אם כן על מה המהומה? האם העניין הוא רק 'לקרוא לזה בשם?' לעבות מעט את הקיים ולהגיד שאנחנו מטמיעים SEL? לא.

אכן, יש בשטח פרקטיקות מופלאות של למידה חברתית-רגשית, וכבר יש במערכת שיעור 'צבוע' ללמידה חברתית-רגשית - אך למידה חברתית-רגשית עוסקת במהלך מקיף יותר, מכוון יותר, מנוסח יותר. מה הכוונה? שלמידה חברתית-רגשית נכנסת 'בדלת הראשית' של בית הספר, היא תשתית שיש לה פרקטיקות המתואמות זו עם זו. זאת אינה יוזמה נקודתית של מורה אחת, שכבה אחת, שיעור אחד, אלא מהלך חינוכי שלם הבא לידי ביטוי בכל היבטי יום הלימודים.

נדגים מה זה אומר על רמת הכיתה

כשלמידה חברתית-רגשית נכנסת 'בדלת הראשית' של הכיתה, ההטמעה באה לידי ביטוי בארבע רמות⁵:

1. דרך תחומי הדעת - כלומר, מורה להיסטוריה מלמדת גם SEL
2. דרך פרקטיקות ההוראה - כלומר, גם מורה למתמטיקה מלמדת SEL
3. דרך מערכות היחסים - כלומר, כל המורים מלמדים SEL
4. דרך הוראה ישירה של יכולות חברתיות-רגשיות המאפשרת ללמוד ולתרגל SEL בדרכים מותאמות מבחינה התפתחותית ותרבותית - כלומר, המורים וגם חברי צוות הייעוץ מלמדים SEL.

S

Sequenced

רצף פעולות
המטפחות למידה חברתית-רגשית, קשורות זו לזו ומתואמות זו עם זו

A

Active

צורות פעילות של למידה
אשר באמצעותן לומדים ומתרגלים מיומנויות חברתיות-רגשיות

F

Focused

מיקוד בפיתוח
מיומנויות מהתחום החברתי-רגשי (ולא מתחום הנושק לו)

E

Explicit

התמקדות ישירה
ומפורשת במיומנויות חברתיות-רגשיות ספציפיות שאותן רוצים לטפח (למשל, ללמד באופן מפורש התמדה)

R

Responsive

רגישה תרבותית
לאוכלוסייה ולהקשר

להוראה איכותית של למידה חברתית-רגשית יש ארבעה אלמנטים המיוצגים בראשי התיבות SAFER⁶:

האם היום אתם מטמיעים למידה חברתית-רגשית באמצעות עקרונות SAFER?

5 | <https://casel.org/approaches>

6 | Oberle, E., Domitrovich, C. E., Meyers, D. C., & Weissberg, R. P. (2016). Establishing systemic social and emotional learning approaches in schools: A framework for schoolwide implementation. *Cambridge Journal of Education*, 46(3), 277-297.

“אבל אנחנו כבר עושים למידה חברתית-רגשית”, המשך

הנחת יסוד

דוגמה נוספת להטמעת SEL מערכתי קשורה למדיניות המשמעת - האם זו מדיניות המאפשרת תיקון של מערכת היחסים שהתקלקלה או שהיא עוסקת רק בהרחקה? האם היא מלמדת לקבל החלטות באופן אחראי יותר, מלמדת ויסות, מלמדת לראות את האחר, מלמדת על עצמי - על הדברים שאני אולי פחות חזק בהם? האם מדובר במדיניות משמעת שמאפשרת איחוי? (Restorative Practices)

המחקר⁷ מלמד כי כאשר בית הספר מטמיע SEL בצורה מערכתית הדבר יבוא לידי ביטוי בעשרה אינדיקטורים (מדדים):

5
4
3
2
1
פרקטיקות הוראה ותכנית לימודים מבוססות SEL	SEL כחלק מרצף של מענים לתלמידים	משמעת תומכת	מקום משמעותי לקולם של התלמידים ומעורבותם	הוראה ישירה של מיומנויות SEL
10
9
8
7
6
מערכות לשיפור מתמיד	שותפות אותנטית עם המשפחה	שותפות עם הקהילה	מיקוד ב SEL של מבוגרים	אקלים בית ספרי וכיתתי תומך

נחזור להתחלה ונשאל: “האם אנחנו כבר עושים למידה חברתית-רגשית, באופן הזה, בהיקף הזה?”

הטמעה מערכתית אפקטיבית של למידה חברתית-רגשית מצריכה תכנון, יישום, הערכה ושיפור המתבטאים במגוון רחב של זירות חינוכיות; היא מצריכה מעורבות פעילה של כלל התלמידים והמבוגרים. בהטמעה כזאת ילדים ומבוגרים שייכנסו לבית הספר ישמעו, יראו וירגישו למידה חברתית-רגשית בלי שיצטרכו להגיד להם “אנחנו מטמיעים SEL”. למידה זו תהיה נוכחת בכל מקום. כדי שנראה, נשמע ונרגיש למידה חברתית-רגשית, היא זקוקה למנהיגות חינוכית שתכניס אותה 'בדלת הראשית'.

← לקריאה נוספת: אינדיקטורים להטמעה מערכתית של למידה חברתית-רגשית

